ב"ה

עש"ק פ' ויקהל–פקודי, מברכים חודש ניסן, ומסמך גאולה לגאולה,

ירושלים עיה"ק ת"ו בב"א,

בתקוה לישועה ולגאולה, עקב המצב כעת (בגלל מגיפת הקורונה, רח"ל), שכל אחד חייב להישאר בביתו ואסור לצאת לתפילות במנין (ובמקומות שאין איסור בכ"ז טוב להימנע), רבים פנו עם אותה שאלה בפיהם, וכן שמעתי מכמה רבנים שנשאלו שאלה זו פעמים רבות, על כן בס"ד העלנו על הכתב את הדינים באופן ברור.

שאלה: האם ניתן להצטרף לתפילה בציבור על ידי שמיעת תפילה במנין המשודרת ברדיו או דרך הטלפון וכדומה, ולענות 'אמן' ושאר דברים שבקדושה?

תשובה:

א) אין אדם מצטרף לתפילה במנין על ידי שמיעת השליח ציבור דרך הרדיו או הטלפון. ולכן אינו יוצא בכך ידי חובתו מכל הדברים שחיובם בשמיעה. (כגון קריאת התורה או ברכות המצוות וכו').

ב) ולכן מי שיש לו חיוב באמירת קדיש אינו יכול לאומרו במקומו יחד עם המנין.

ג) ומכל מקום, אם אפשר, טוב לכוון עצמו שיתפלל תפילת שמונה עשרה יחד עם המנין המתפלל ברדיו, כיון שיש בזה מעלת המתפלל בשעה שהציבור מתפלל, שהוא עת רצון. אבל אין זה נקרא "תפילה בציבור".

ד) ויכול, ואף חייב, לענות אמן לברכות השונות שהוא שומע, כי יש בזה משום שבח לשמו ית', אבל לא יכוון לצאת ידי חובת אותם הברכות או שאר דברים שבקדושה. וה"ה גם לקדיש ולקדושה ולברכו שיכול לענות 'אמן'. אבל מודים דרבנן אין צריך לאומרו ואין צריך לשחות. ולציין שראינו שהרבי ענה 'אמן' בעת שידור הדלקת נרות חנוכה בלויין.

ה) וצריך להיזהר בזה אם יש הפרשי זמן בין האמירה ע"י החזן בפועל בעת שידור לשמיעת המאזינים, שאם עוברים יותר מכמה שניות (3–4) אסור לענות 'אמן' כדי שלא להיכנס לשאלה של אמן יתומה.
[וע"פ בירורים ע"ל שהרבי ענה תוך זמן זה בשידורי הלויין, עי' בהערה].

ולכן יש לחלק לפי האמצעים השונים:

שמיעה דרך אינטרט
נראה שאין לענות אם הוא שומע דרך אינטרנט, שבזה קרוב לודאי שיש הפרשים של כמה שניות ואף יותר.

שמיעה ברדיו

ברדיו פעמים רבות הוא בזמן אמת או בהפרש של שניות בודדות בלבד, אבל דבר זה דרוש בירור עם התחנה המשדרת כיון שזה משתנה מתחנה לתחנה ומשידור לשידור (אפשר להתקשר אליהם ולשאול). [ובמקרה של ספק או חוסר אפשרות לברר נראה שיש להחמיר שלא לענות].

שמיעה בטלפון

אבל בטלפון אין כמעט הפרשי זמן ואין לחשוש, ומותר לענות אמן ושאר דברים דרך הטלפון.

במקום של ספק בכל הנ"ל

במקום של ספק בענין זה, נראה שיש להחמיר ולא לענות 'אמן', מספק איסור 'אמן יתומה', שהוא חמור כספק ברכה לבטלה.

ו) **גם בתחנון, אם שומע מנין שאומרים תחנון, יכול לענות עמהם י"ג מידות הרחמים, ואף יכול ליפול על פניו יחד עם המנין.**

ז) **בנוגע לחזרת הש"ץ, בזמנים כתיקונם לכתחילה אין לשמוע חזרת הש"ץ ברדיו או טלפון אלא יש ליזהר לכתחילה לשמוע ישירות מפי הש"ץ. אבל במקרה שאינו יכול לשמוע ישירות, כגון שאינו יכול להגיע לביה"כ, [וכן במצב של היום שאין אנו יכולים להתפלל במנין], מי שרוצה לשמוע דרך הרדיו או הטלפון ולענות אמן, יכול לעשות זאת לכתחילה [בתנאים המפורטים לעיל סע' ה']. [ויש מקום לומר שאף במצב של היום, לכתחילה עדיף שלא לשמוע חזרת הש"ץ דרך רדיו או טלפון, כי יש בזה ספק אמן יתומה, אבל בדיעבד אם שומע יכול לענות אמן, ויכוון שלא לצאת ידי חובה, עיין בנימוקים].**

ח) **דברים הנ"ל נכונים הן לבני אשכנז (וחסידי חב"ד), והן לבני ספרד ההולכים ע"פ פסקי מרן מחבר השו"ע ושאר גדולי פוסקי ספרד.**

ורק באנו להסיר מכשול, מכיון שהרבה אנשים שאלו אם יוצאים ידי חובה על ידי שמיעת תפילה ברדיו ושאר אמצעים טכנולוגים, ומתי אפשר לענות וכו', ופנו אלינו לשאול ולברר הדבר. לכן אמרנו להעלות על הכתב דעה ברורה בזה ולהסיר מכשול, שאין זה נקרא תפילה בציבור, ואי אפשר לצאת ידי חובה על ידי זה, אלא יש בזה מעלה של מכוון תפילתו באותה שעה של הציבור כנ"ל.

ויהי רצון שתיכף ומיד נוכל כבר להתפלל כל עם ישראל יחד, ולהקריב קרבן פסח כהלכתו, בבית המקדש השלישי, בגאולה האמיתית והשלימה!

נימוקים בקצרה:

[**הבהרה חשובה**: כיון שמטרת כתיבת התשובה הייתה לענות הלכה למעשה לכמה שואלים, לכן לא הארכנו די צרכו במקורות ומראה המקומות, אלא רק נצמדנו בעיקר לפסקי האחרונים, וגם זה בקיצור. ועוד חזון למועד בע"ה להרחיב ולבאר כל הסוגיות ממקורן, ש"ס ראשונים ושאר אחרונים].

א) רוב הפוסקים סוברים שאין הקול הנשמע ברדיו נקרא קול לענין דברים שחיובם בשמיעה, ואין יוצאים בזה י"ח, והוא מועיל רק לדעת מתי הש"ץ אומר ברכה זו, והיינו שהוא כעין סימן בלבד

כמו הנפת סודר. (כן דעת הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ט, וכ"פ בשו"ת מנח"י ח"א סי' לז וח"ג סי' לח אות טז, ובשו"ת צי"א ח"ד סיק כו, ובשו"ת משנה הלכות ח"ד סי' פה במכתב שכתב לרבי, שו"ת ירושת הפליטה סי' י', שו"ת משפטי עוזיאל ח"א סי' ה' וכ"א וח"ב סי' ב', שערים המצויינים בהלכה ח"ג סי' קמא סק"ו וסקי"א, וכן פסק הגר"ע יוסף בכמה מקומות שאין יוצאים כלל י"ח ברדיו ורמקול (יבי"א ח"א או"ח סי' יט אות יח, שם ח"ה סי' יא אות ד', יחו"ד ח"ב סי' סח, ושם ח"ג סי' נד, חזו"ע פורים עמ' נו–נז)). **וכן דעת כ"ק אדמו"ר נשי"ד** (אג"ק חי"ג עמ' קעט, ושם עמ' רכא, לקו"ש ח"ט עמ' 336, לקו"ש חכ"א עמ' 496).

בנוסף לזה, אין אדם מצטרף למנין כאשר נמצא ברשות אחרת (שו"ע סי' נה סי"ג עד כ', ובשו"ע אדה"ז שם סט"ו עד כ"ב ובעיקר סכ"ב), **אלא שגם כאשר נמצא ברשות אחרת מותר לו לענות לש"ץ לדברים שבקדושה ואמן לברכות** (סי' נה סכ"ב) **אם יש עשרה במקום אחד. ואף אם אינו שומע ישירות מהש"ץ מותר לו** (סי' נז ס"ב), **וכאן הרדיו הוא סימן בעלמא המראה לו מתי לענות. והחידוש הוא שאף שיש כאן תרתי לגריעותא גם אינו שומע קולו של הש"ץ וגם אינו נמצא במקום עמהם, מ"מ מהני לענות. ועצ"ע. ואשמח לקבל חוו"ד הרבנים על זה.**

ב) **מטעמים הנ"ל שאינו מצטרף למנין, ולכן אינו יכול לומר דבר שדרוש עשרה במקום אחד כדי לאומרו ולצי"ח. ואינו דומה לשאר דברים שמותר לענות להם אפילו שהם דברים שבקדושה הדרושים עשרה, כיון שאינה דומה ענייה בלבד לאמירה של דבר שבקדושה. וק"ל. ואין להביא ראייה גם מנפילת אפים אפילו בביתו שאין ס"ת, כמבואר בסעיף ו' להלן, דשם הוא מעשה ולא אמירה ואינו דומה. וק"ל.**

ג) **כן כתבו השו"ע והרמ"א סי' צ' ס"ט, וכן כתב אדה"ז שם ס"י, והוסיף ע"פ תוס'** (ע"ז ד: ד"ה כיון) **ומג"א** (שם סקי"ז) **דאין זה אלא משום שהיא עת רצון ואין תפילתו נדחית, אבל אינה תפילה בציבור ממש להתקבל ברצון כמו בביה"כ עם הציבור, ע"ש.**

ד) **שו"ע המחבר סי' רטו ס"ב שחובה לענות אמן לכל ברכה משום "כי שם ה' אקרא הבו גודל לא'לוקינו"** (דברים לב, ג). **וכן בשו"ע אדה"ז שם ס"ב. אלא שלדעת אדה"ז החיוב הוא אפילו כאשר לא שמע כלל את הברכה אלא רק יודע איזה ברכה היא. אבל לדעת המ"ב בביה"ל שם ד"ה 'שלא שמע' אינו אלא א"כ שמע את השם מפי המברך, אבל אם לא שמע הרי אינו מחוייב אלא אם ירצה מותר לענות אמן ואינה אמן יתומה. וכן פסק בפסק"ת** (בסי' נו אות ג', וסי' רטו אות ג').

חיוב עניית אמן לענייננו

אבל לענייננו ששומע דרך הרדיו או הטלפון, והרי הוא שומע את שם השם א"כ לכאורה יש לומר שאף לדעת הביה"ל הנ"ל חייב לענות אמן שהרי שמע הזכרת השם, ושפיר שייך בזה "הבו גודל לא–לקינו". ומה לנו ששומע ברדיו, הרי מ"מ שמע את השם ויודע שנאמר ממש עכשיו מפי המברך, וכעין סברתו של אדה"ז שאף שלא שמע ורק יודע איזה ברכה עדיין חייב לענות משום ששייך בזה הבו גודל וכו', וא"כ כ"ש כאן ששמע את השם, ואינו מעכב שאינה שמיעה ממשית מפי המברך אלא מהמכשיר. ודלא כמש"כ הפסק"ת (שם ושם). **אבל עצ"ע בכל זה, ועכ"פ אין איסור בדבר גם לדעת הביה"ל והפסק"ת, אלא מותר לענות 'אמן', אם יודע שהוא תוך כדי דיבור, ושאין דבר טינוף החוצץ, ע"ש בפסק"ת. אבל לדעת אדה"ז בכל אופן חייב לענות אמן, אפילו כששומע ברדיו, שהרי לדעתו חייב אפילו כשלא שמע כלום מהברכה אלא רק יודע איזה ברכה היא שמברך, וה"ה כאן שאף אם נאמר שהשמיעה ברדיו אינה שמיעה כלל מ"מ ע"י שמיעה זו הרי הוא יודע איזה ברכה מברך עכשיו ממש** (ולא גרע מהנפת סודרים באלכסנדריא, וכמ"ש הרבי בפירוש במכתב הנ"ל בלקו"ש חכ"א ע' 496), **וא"כ חייב לענות אמן.**

קדיש, קדושה וברכו

ולענין עניית קדושה וקדיש וברכו, עיין שו"ע סי' נה ס"כ, ובמ"ב שם ס"ק ס', ובשו"ע אדה"ז שם סכ"ב, וכן ברמ"א סי' קכד סי"א, ובאדה"ז שם סי"א בסופו, ובמ"ב שם סקמ"ו, וכן בשו"ע אדה"ז סי' נז ס"ב, ובמ"ב שם סק"ב. ועיין גם בשו"ע אדה"ז סי' נו ס"א בשם הזהר (תרומה קכט, א–ב) **והובא בב"י, שצריך ליזהר מאוד בעניית הקדיש, שקדושת הקדיש גדולה מכל הקדושות, ויש יותר מצוה בעניית הקדיש מבעניית קדושה. ע"כ, ע"ש. ועיין במ"ב שם סק"א וסק"ו. וראה בשו"ע אדה"ז סי' קכה ס"א שכשם שמצות קדיש היא שהש"ץ אומר והציבור עונים אחריו כך מצות הקדושה שאומר הש"ץ ועונים הציבור אחריו. ע"ש. וראה בשו"ת צמח צדק** (מהדורת תשנ"ד בסי' קיג, מהדורת תשע"ח סי' צה)

שדן אם אמירת קדושה היא מצוה מן התורה, ומסיק שהיא דרבנן. אבל יש לציין שבספרו דרך מצוותך מנה מצות אמירת קדושה בכל יום כמצוה בפני עצמה, ע"פ רע"מ, ע"ש.

הפסק מקום מטונף

ואין חוששים בכגון דא להפסק מקום מטונף המבואר בשו"ע שם ובשו"ע אדה"ז שם, שהרי ראינו מעשה רב שהרבי בפועל ענה אמן לברכות בשידור חי בלויין. ועוד שיש כמה פוסקים שכתבו שאם אין הטינוף נראה לעין אין לחשוש, כ"כ הגר"א וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר, ויש לסמוך עליהם. ואף שמלשון אדה"ז לא משמע כן כל כך (סי' נה סכ"ב שהרי מיירי שם בנמצא בבית וכמה בתים מפסיקים בינו לבין ביה"כ, ובכל זאת כתב שי"א שלא יהיה מפסיק טינוף, ולא פירש שזה דוקא אם נראה, והרי אם הוא נמצא בבית ויש כמה בתים המפסיקים בפשטות אין הטינוף נראה, וצריך דקדוק) מ"מ לא כתב אדה"ז אלא שיש לחוש לדברי האוסרים בזה, ולכן נוכל לסמוך על הדעות הנ"ל, ועוד שאפשר לתרץ בכמה אופנים ואיכ"מ (כגון שמכיוון שעובר דרך הלוויין שבשמים הרי זיחס ביניהם אינו עובר דרך המקום המטונף, ויש שדחו זאת, ואיכ"מ).

מודים דרבנן

ובענין מודים דרבנן, נראה שאין חיוב לשחות וגם לא לומר, מכיון שהחיוב לשחות לציבור הנמצא עם הש"ץ שהוא ג"כ שוחה, וכן אמירת הנוסח דמודים דרבנן אינו אלא תיקון של חכמים ואין בו חיוב כקדיש וקדושה וברכו. עיין בשו"ע סי' קכז סע' א' וב' מירושלמי (ברכות פ"א ה"ה) ורמב"ם (תפילה פ"ט ה"ד), וראה בשו"ע אדה"ז שם ס"א, ע"ש. ועוד דיש לדייק משם שכתבו שהנכנס לביה"כ ומצא הציבור אומרים מודים, ישחה עמהם כדי שלא יהא נראה ככופר במי שחבריו משתחוים לו, והיה לו לומר טעם יותר טוב מזה, משום שיש חיוב להשתחוות, ולא אמר כן, אלא משמע דאין זה חובה. ודו"ק.

ה) שו"ע ורמ"א סי' קכד סי"א, ורמ"א שם ס"ח, וט"ז שם סק"ד ומג"א שם סקי"ג. ואדה"ז שם סי"א. אלא שהרמ"א כתב שלא ימתין אלא יענה "מיד". ואדה"ז ג"כ לא חתך שיעור מדוייק אלא השאיר זאת להשערה של זמן ממושך שבו מסיימים כל העונים לענות 'אמן', וז"ל שם : "ולענין מעשה הכל לפי ענין שיהוי שמגמר ברכת המברך לסיום עניית העונים". עכ"ל. (וההבדל בין שתי הדעות שם הוא רק בזמן של עניית העונים אם גמרו או לא, ומובן שזהו זמן של כמה שניות בודדות). **ובפמ"ג** (שם סקי"ד) **כתב שתוך** כדי דיבור כדיבור דמי, וכ"כ במ"ב (שם סקל"ד) **וכתב שיש מחלוקת אם תכ"ד הוא ג' תיבות או ד' תיבות, ועכ"פ יותר מזה לא יענה. וסיים דבציבור עד שכילו כל הציבור לענות אמן. ע"כ. ולכן** מובן שקשה לתת בזה שיעור מדוייק בשניות, **ולפי הנראה אין זה עולה על 4–3 שניות** (כ"כ בפסק"ת סי' קכד אות יד). **לכן יש להיזהר בזה. ומ"מ גם בזה ראינו מעשה רב, שהרבי ענה 'אמן' לברכות בשידור לויין,** ולכן יש לסמוך ע"ז שזה מספיק בסמיכות לאמירת הברכה. או שאפשר לומר שמחשבים את התוך כדי דיבור מזמן השמיעה ברדיו או ברמקול או בטלפון, וקצת דחוק. ושמעתי מכמה אנשים שפעם בשנים אלו השידור היה יותר ישיר מהיום, וכמעט ולא היו הפרשים, כי היום המשדרים מכניסים הפרשי זמן בכוונה כדי לשלוט יותר ולמנוע בעיות של שידור חי. ואחרים אומרים שהיום זה יותר סמוך. גם שמעתי שהפרשי הזמן משתנים מתחנה לתחנה ומשידור לשידור, לכן צריך לברר ישירות עם אותה תחנה לגבי אותו שידור. ולכן צ"ע ובירור עמוק בפן הטכני והמעשי בענין זה. ואשמח לשמוע מאנשי מקצוע וקבל יותר מידע. אבל בטלפון לפי מומחים, השידור עובר היום דרך סיבים אופטיים שמעבירים במהירות רבה מאוד את האות החשמלי.

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ט) החמיר הגרשז"א לאסור אפילו עניית אמן לברכה שאינו חייב בה ככשומע ברדיו או בטלפון, כיון שרק כאשר נמצא בתוך ביה"כ התירו משום הסודרים דאלכסנדריא לפי שהוא נגרר אחר הציבור, אבל כאשר הוא בריחוק מקום נפסק היחס בינו לבין המברך ואין לו לענות.
וכ"כ בשם הגרב"צ אבא שאול ע"ה בספר אור לציון (ח"ד ע' כ').

וכבר כתבנו לעיל שהרבי כתב (לקו"ש חכ"א עמ' 497) שמותר לענות אמן כששומע ברכה בטלפון, כיון דדומה להנפת סודרים דאלכסנדריא, שנוגע רק לכיוון זמן הברכה בלבד, ע"ש. אבל הדברים אמורים בטלפון או ברדיו שהשמיעה היא מיידית [ובעיקר בזמנם שהמיכשור היה יותר פשוט ופחות משוכלל מהיום, ולא

היה אפשרות כל כך להכניס הפרשי זמן מכוונים, אבל היום עושים זאת יותר], **אבל לא באופנים אחרים כשהשמיעה היא אחרי כמה שניות.**

עניית הרבי בשידורי הלויין אם היתה תוכ"ד

ולגבי שידורי הלויין שראינו בהם שהרבי ענה אמן אחר הברכות, חקרתי ודרשתי אצל רבנים ומומחים, ובהתחלה נאמר לי שראו בחוש שיש הפרשים גדולים של קרוב לחצי דקה או יותר בין הברכה לעניית אמן ע"י הרבי. אבל אח"כ כמה רבנים מאנ"ש אמרו לי שברור להם שהרבי ענה תוך 3–4 שניות מאמירת הברכה, וכן אמר לי הרה"ח הרב יוסף שמחה שיחי' גינזבורג שברור לו שכך היה והוא בדק זאת בזמנו. וראה בחוברת התקשרות (גליון 645 עמ' 17 בהערה 3) שכתבו העורכים שלאחר הבירור עם מומחים התברר להם שעניית הרבי היתה תוך 3 שניות, כיון שאופן ושיטת השידור הלווייני של אותו זמן היה מאפשר דבר זה (שידור אנלוגי מלויין אחד), משא"כ בימינו שהשידור נעשה באופן דיגיטלי. והסבירו שם למה גם אז השידור החוזר לארה"ק לקח יותר זמן, כיון שעבר דרך לויינים נוספים. ע"ש.
וכן אמר לי הרה"ח ר' נפתלי שיחי' רוט, שהנחה את המעמד בג' הפעמים בכותל, ואמר לי שהוא זוכר שהשידור היה מהיר מאוד וראו תגובות של הרבי להנעשה בכותל (כגון עידוד לשירת הילדים בכותל) תוך שתי שניות (מתחילת השירה). אלא שסייג דבריו שלא היה מרוכז כל כך במסך מפני שהיה מרוכז יותר בתפקידו, ולכן חשוב לברר עם עוד אנשים שעמדו שם.
אך כאשר שוחחתי עם ר' שמואל שיחי' רבקין מכפר חב"ד, שהיה ממארגני השידור והאחראים הטכנים בתור איש מקצוע, הוא אמר לי שקשה לו להאמין שהיה זה תוך 4 שניות, ותלה זאת בחישוב פשוט של מהירות האור (שהיא מהירות קרני השידור) בין התחנה הקרקעית ללויין העומד בחלל בגובה 36,000 ק"מ מכדור הארץ, ושעפ"ז יהיה אפשרי לדעת בערך כמה זמן זה לקח. ופירט שמסלול קרני השידור היו כך, שמהכותל שודר ללויין אירופאי, שהחזיר את השידור לתחנה קרקעית באנגליה, שהם שוב שידרו ללויין נוסף אמריקאי, שהחזיר את השידור לתחנה קרקעית בארה"ב, ושהיא שידרה ל–770.
אלא שלאחר מכן, התברר לי בחישוב הנ"ל, שכל התהליך אמור לקחת קרוב לשניה אחת בלבד! שהרי מהירות האור היא קרובה ל–300,000 ק"מ לשניה. צא וחשוב ותמצא.
ולכן העצה היעוצה היא לברר עוד עם אנשים נוספים שעמדו במעמד בכותל ובשאר המקומות ששידרו משם, ולשאול אותם אם זוכרים כמה זמן לקח עד שראו תגובותיו של הרבי לדברים שעשו שם, כגון כמה זמן מהברכה ראו את עניית אמן של הרבי על המסך שלהם. וזה יכול להיות הוכחה חזקה. וכנ"ל עם הרב רוט שיחי'. ועוד חזון למועד בע"ה להמשיך לחקור בעניין זה. וכל מי שיש בידו פרטים ונתונים מדוייקים בזה, מאוד אבקש ממנו לפנות אלי ולהודיע. בתודה מראש.

במקום ספק

ואם יש ספק בדבר, שאינו יודע אם יש הפרש שהוא פחות מ–4 שניות, יש להחמיר ולהימנע מלענות 'אמן', משום ספק איסור עניית אמן יתומה, שהוא איסור חמור מאוד, וחז"ל פירשו עונשו החמור ח"ו (ברכות מז. ע"ש, ועי' בספר קשר גודל של החיד"א סי' ט אות ה'). **ועוד אמרו** (ברכות נג:) **'גדול העונה אמן יותר מן המברך', וא"כ נראה לומר שאם מתייחסים בחומרא רבה לברכה לבטלה ולספקה, כ"ש לאמן יתומה ולספקה.**

דעת מרן השו"ע ופוסקי ספרד

ובספר ילקו"י (ימים נוראים סי' תקפא ס"ט ובהערה שם, מהדורת תשע"ה ואילך) **כתב באריכות לבאר שלדעת מרן השו"ע אין דין אמן יתומה נאמר רק על מש"כ בפירוש בשו"ע** (סי' קכד ס"ח) **דהיינו כאשר רוצה לציי"ח איזו ברכה ואינו שומע מפי הש"ץ, אבל לא כתב כלל דין עניית אמן מיד ותוכ"ד, וא"כ מוכח שהמחבר אינו סובר כך, ולפ"ז אפשר לשיטת מרן לענות אמן לאחר כדי דיבור ואפילו יותר כל עוד וניכר שעונה אמן על ברכה זו. ועפ"ז לא חשש כלל מהפרשי זמן בשידור, והתיר לענות 'אמן' וי"ג מידות ושאר דברים שבקדושה אף לאחר כמה שניות, והוסיף שכן הורה אביו הגרע"י ז"ל. אבל עיין שם באריכות שהקשו עליו כמה וכמה קושיות, וגם בדעת מרן השו"ע, ואף שטרח לתרצם, מכל מקום אין זה חלק וההיתר נסמך על כמה סברות דחוקות וצירופים. ואף צירף דעות האומרים שקול הנשמע מהמכשירים הוי שמיעה, ובזה רצה לדחות דעת המחמירים. ומובן שזה דוחק גדול** (עי'

לעיל באות א' מה שהבאנו בזה דעת רוב הפוסקים). וזה קצת מלשונו שם, אחרי שהביא שיש שרצו לדייק בדעת מרן לחומרא ולהסתמך בזה על דברי החיד"א: "ובאמת יש לומר דכיון שכל איסור אמן יתומה הוא מדרבנן, אף שהחמירו בעונשו, מ"מ אכתי ספק דרבנן לקולא, ואזלינן ביה שפיר אחר פירוש רוב הראשונים". ולכן העדיף לנקוט בפירוש דברי מרן לקולא, ואף שהביא עוד כמה קושיות שהקשו עליו, מ"מ תירצם, עכ"פ בדוחק (ויש על מה לדון בסברות המובאות שם). [ובמכתבו מיום כ"ח חשון תשע"ז שעסק בנושא זה כתב שאף אם עובר קרוב לדקה עדיין אפשר לענות אמן ואין זה אמן יתומה, וכתב שכך שמע מפי אביו הגרע"י ז"ל (אבל בתשובותיו של הגרע"י שציין שם ובעיקר ביחו"ד ח"ב סי' סח כפי שכתב שם שהיא משנה אחרונה (וכ"כ בספר הלכה ברורה ח"ד עמ' קפד), לא מוזכר כלל על היתר זה של עניית אמן לאחר זמן רב, אף שמתיר בפירוש לענות אמן לברכה ברדיו, ע"ש)].

וראה בספר הלכה ברורה (ח"ו סי' קכד סכ"ה, ובשו"ת אוצרות יוסף בסוף הספר סי' ו') **שפסק בפשטות שצריך לענות אמן מיד ואסור לענות אמן אחר תוך כדי דיבור, גם לבני הספרדים.** ונימק (בשו"ת שם בסופו) שאפשר לומר ששיטת הפוסקים שאסור לענות אמן לאחר זמן מקובלת ומוסכמת על כל הפוסקים, היינו על כל שאר הג' שיטות בדין אמן יתומה, ולא נחלקו אלא בדין הרכה שרוצה לצי"ח או שאינו יודע מה היא או בברכות דחזרת הש"ץ, אבל כו"ע מודו דאסור לענות לאחר זמן. וביאר שאפשר לומר כן גם בדעת השו"ע שהביא שיטה זו בב"י בשתיקה ובלא חולקים, ולכן לא כתב בשו"ע אלא הכרעתו בשאר הדעות ולא בדעה זו. וכ"פ הכה"ח (שם סקמ"ח) שאסור לענות אמן אחר זמן, וכדעת הפמ"ג שם שאחר זמן הוא אחר תכ"ד. וכן בכללות הענין דאמן יתומה **פסק** (שם סכ"ד ובשו"ת שם) **שנכון להחמיר גם לבני הספרדים** כשיטת הרמ"א ושאר הפוסקים, משום שאיסור עניית אמן יתומה חמור ביותר לכן יש להחמיר בו, וגם החיד"א (קשר גודל סי' ט אות ה') והבא"ח (ש"א תרומה אות יג, עוד יוסף חי ויחי אות יט) והכה"ח (סי' קכד אות מ"ז, מ"ח, מ"ט) פסקו בזה להחמיר בכללות דין אמן יתומה, והוסיף **שגם אביו הגרע"י פסק כן בהליכות עולם** (ח"א תרומה אות י') דיש להחמיר בזה כדעת הרמ"א (אבל לא חשש לדין ברכות חזרת הש"ץ הנ"ל). ע"ש ועיין לקמן סע' ז'. ולכן כתב בהלכה ברורה שאין לענות אמן לאחר תוך כדי דיבור, וגם בענין חזרת הש"ץ יש להחמיר לכתחילה לשמוע מהש"ץ כדי לענות, וכדעת שהפוסקים להלן בסע' ז', וגם לענין ברכה שאינו רוצה לצאת בה י"ח ואינו יודע איזה ברכה היא, פסק להחמיר לכתחילה כדעת הרמ"א. ע"ש.

ו) רמ"א סי' קלא ס"ב. אדה"ז שם ס"ג. מ"ב שם סקי"ד. אפילו אם אין שם ספר תורה. וכן הוא לשון אדה"ז שם: "אפילו יחיד המתפלל בביתו כשמתפלל בשעה שהציבור מתפללין בבית הכנסת יכול ליפול עמהם בשעה שהם נופלים שהרי הוא כאלו עומד עמהם שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים כל שיש עשרה במקום אחד כמו שנתבאר בסי' נ"ה". והמ"ב שם כתב דלפי מה שנתבאר בסי' נה מיירי באין טינוף מפסיק בין ביתו לבית הכנסת. ויש להעיר לכאורה דשונה הוא משם, שהרי שם מדובר כאשר שומע ועונה למה שהוא שומע, וא"כ הקול ששומע עובר דרך מקום מטונף וזה מפסיק, אבל כאן מיירי בפעולה שהוא עושה ללא קשר עם שמיעתו, אלא כמכוון לעשות באותה בשעה שהציבור עושה, ודומה למש"כ בסי' צ' ס"ט (ובאדה"ז שם ס"י) שמכוון להתפלל באותה שעה שהציבור מתפלל. ואין סברא לומר שהטינוף מפסיק בזה. וכן אפשר לדייק מאדה"ז שלא הזכיר דבר הפסק הטינוף, אלא רק ציין לסי' נה לענין שאפילו מחיצה של ברזל וכו', ולא הזכיר הפסק טינוף, ואם איתא היה לו להוסיף "אם אין מפסיק טינוף", אלא משמע שכאן לית לן בה, וק"ל. כנלע"ד.
ומש"כ שיכול לענות י"ג מידות הרחמים, הוא מכיוון שנתבאר בסי' נה (ס"כ, ובשו"ע אדה"ז) שיכול לענות קדושה, וא"כ הוא הדין בשאר דברים שבקדושה. וק"ל. ועיין במקורות לעיל בסע' ד'. וכן פסקו כמה אחרונים. ילקו"י יחו"ד הלכה ברורה סי' נה סמ"ח. ע"ש.

ז) טעם הספק בזה הוא משום שיש מהראשונים הסוברים שבכל אופן כל הקהל חייב לשמוע חזרת הש"ץ, ואי אפשר לצאת ידי חובה אלא ע"י שמיעת קולו של הש"ץ בלבד, וא"כ העונה אמן כשאינו שומע את קולו אלא מידיעת הסימן, הרי זו אמן יתומה. וכן פסקו הרבה פוסקים לחוש לכתחילה, אבל בדיעבד יענה, כ"כ הלבוש (סי' קכד ס"ד), והמג"א (שם סקי"ג) בשם הב"ח, והאל"ר (שם סקט"ו), והמ"ב (שם סקל"ג), וכ"פ החיד"א (קשר גודל סי' ט אות ה') והבא"ח (ש"א תרומה אות יג, עוד יוסף חי ויחי אות יט) והכה"ח (סי' קכד אות מ"ז, מ"ח, מ"ט) להחמיר בזה לכתחילה. וכ"פ אדה"ז (סי' קכד סי"א) לחוש לכתחילה לדעה זו,

וליזהר לשמוע דוקא מפי הש"ץ. אבל, משמע שם, שבכל אופן יענה אמן אם יודע שעכשיו בירך (כגון ע"י סודרים), רק שלכתחילה ישתדל בכל זאת לשמוע מפי הש"ץ כדי לחוש ולצאת גם ידי דעה זו הנ"ל. אבל אם לא שמע מפי הש"ץ עונה 'אמן' בכל זאת, כפי שהמשיך לבאר שם, ע"ש.

ובנידו"ד הרי שמיעה על ידי רדיו או טלפון אינה אלא ידיעת הסימן בלבד, כהנפת סודרים [וכמש"כ הרבי במכתבים הנ"ל], ואינו יכול לצי"ח ע"י שמיעה זו, ולכן כתבנו שיש מקום לומר שלכתחילה לא ישמע כדי לא להצטרך לענות אמן, כדי לא להיכנס לספק, שהרי לדעה הנ"ל הרי זו אמן יתומה וחוששים לה לכתחילה, אבל אם שמע כבר בדיעבד יענה אמן. [ותודותיי נתונות לידידי היקר, ת"ח מופלג, אב בחכמה ורב בשנים, הגה"ח הרב ברוך שיחי' יעקובוביץ', שהאיר עיניי בנקודה זו שחידש, ובעוד עניינים הכתובים במאמר זה, ולאחר עיון ראיתי שהם דברים של טעם. ה' יברכהו ויצליחהו]. ולכן בזמנים כתיקונם, שיש אפשרות ללכת לביה"כ ודאי שלכתחילה אין לשמוע חזרת הש"ץ דרך מכשירים, אלא יש לו ללכת לביה"כ לשמוע מפי הש"ץ. אך אם שמע בדיעבד, יענה אמן.

אבל בזמנים טרופים, כמו המצב כעת (עם נגיף הקורונה, רח"ל), שכל אחד חייב להישאר בביתו ואסור לצאת למנין, מכיוון שיש לבאר כנ"ל דעתו של אדה"ז, שבכל אופן עונה אמן, והחומרא היא רק להשתדל לשמוע מהש"ץ, א"כ מובן שכאן שאינו יכול לשמוע מהש"ץ – אין שום מניעה מלשמוע ולענות אמן. ועוד יש לומר, שהרי כלפי מי ששומע ברדיו אין שום חיוב בשמיעת החזרה, שזה נאמר רק על מי שנמצא בביה"כ ומצטרף לציבור, וא"כ אין בעיה מלכתחילה ולא נכנסים כלל לספק של אמן יתומה אפילו לדעה הנ"ל. [והדברים צריכים עדיין עיון]. לכן בנידו"ד יכול לשמוע לכתחילה אם ירצה, ולענות אמן. וכך כתב לי הגה"ח הרב יהודה לייב שיחי' נחמנסון, שדעתו שבנידו"ד ששומע ברדיו או טלפון אין לו חיוב ואין בזה ספק אמן יתומה ויכול לענות אמן לכתחילה, ועוד שאינו יכול לקיים את החומרא לשמוע לכתחילה מפי הש"ץ, ולא בגלל זה יימנע מלשמוע החזרה ולענות אמן, כמו שמשמע בדברי אדה"ז הנ"ל.

ולדעת המחבר שאין אמן יתומה אלא כאשר חייב בברכה ואינו שומעה ישירות מהש"ץ, י"ל שהוא סובר שאם כבר התפלל אינו דבר שחייב בו כ"כ, אף שיש מצוה לשמוע מהש"ץ, ולכן אין זו אמן יתומה, ויכול לענות אף שאינו שומע מפיו ישירות. וכ"כ המ"ב (שם סקל"א) ע"פ האחרונים והכסף משנה. וכ"כ עוד כמה אחרונים.

וראה בילקו"י הנ"ל ובמכתבו הנ"ל (כנ"ל סע' ה') שלדעתו מותר לכתחילה לשמוע ולענות אמן גם בחזרת הש"ץ אפילו אינו שומע מפי הש"ץ, וכן בנידו"ד בשמיעה ברדיו. אבל ראה לעיל (סע' ה') שלדעת אחיו בעל ההלכה ברורה נכון להחמיר בזה לכתחילה כשאר הפוסקים, כיון שגדולי פוסקי הספרדים החמירו בזה, והם החיד"א והבא"ח והכה"ח, ואיסור דאמן יתומה הוא איסור חמור מאוד, וכ"פ אביו הגרע"י בהליכות עולם, ע"ש.

ח) וכן כתב הרב יצחק יוסף שליט"א במכתב שפרסם בימים האחרונים מיום כ"ב אדר תש"פ, שאין זו תפילה בציבור אבל יש מעלה להתפלל באותו זמן של הציבור. וכ"כ בילקו"י ימים נוראים סי' תקפא אות ט'. אבל עיין שם ושם שיש כמה שינויים מהנ"ל, בעיקר בדין אמן יתומה וענית אמן לחזרת הש"ץ. וכמש"כ בסע' ה' וז'. אבל אין זה מוסכם על כולם, ע"ש. וכמובן שכל אחד יעשה בזה כהוראת רבותיו.

הנלע"ד כתבתי וה' יצילנו משגיאות

ראובן שאיוביץ

לתגובות ולהוספת פרטים בעניין שידור הלויין (כפי בקשתי באות ה'):

reouvs@gmail.com